
Els costums de Flix, una baronia de Barcelona

Josep Serrano Daura

Barcelona Quaderns d'Història, 5 (2001)

La comunicació que presentem en aquest VI Congrés d'Història de Barcelona s'ocupa d'un tema al qual encara no se sol prestar gaire atenció, el del dret municipal, bé que aquí ens centrem en l'ordenament jurídic propi d'una baronia de la ciutat de Barcelona, la de Flix i la Palma a la Catalunya Nova.

La baronia de Flix i la Palma

L'antiga baronia de Flix i la Palma comprenia uns territoris coincidents aproximadament amb els actuals termes municipals de Flix i la Palma d'Ebre, a un i altre marge del riu Ebre, a la comarca de la Ribera d'Ebre en el seu límit nord-est, als límits amb el Priorat per l'oest i al sud de les comarques lleidatanes del Segrià i les Garrigues.

El castell i els termes de Flix són conquerits als sarraïns per Ramon Berenguer IV, com tot el territori de les actuals comarques de la Ribera d'Ebre i de la Terra Alta, entre els anys 1148 i 1153.¹

Precisament en un acte que potser constitueix una de les seves primeres accions a Flix i a la ribera de l'Ebre immediata, el comte de Barcelona atorga una *Carta de seguretat* als sarraïns que l'habiten perquè hi romanguin conservant la seva fe, la seva cultura, el seu dret i la seva organització política comunitària. No coneixem la data exacta d'aquesta concessió, però s'acostuma a fixar entre els anys 1153 i 1159.²

1. El 1148 o 1149 s'ha conquerit Ascó, i el 1153, quan el comte de Barcelona fa donació a l'orde del Temple de la batllia de Miravet també li cedeix una de les millors finques del terme de Flix (Josep SERRANO DAURA, *La Poble de Massaluca (Terra Alta)*, Poble de Massaluca, 1994, pàg. 29; *Els Costums de la Batllia de Miravet*, Gandesa, 1999, pàg. 21).
2. Aquesta carta és a l'*AHN*, Arxiu Històric Nacional, de Madrid, Comanda d'Ascó, llig. 186, doc. núm. 1; fou publicada per Josep M. FONT RIUS, «La Carta de Seguridad de Ramon Berenguer IV a las Morerías de Ascó i Ribera de Ebro», dins *Homenaje a don José María*

I ben aviat, el 4 d'octubre de 1154, el mateix Ramon Berenguer IV fa donació feudal del castell i termes de Flix al cavaller genovès Bonifaci de Volta en agraïment per l'ajut que li ha prestat en la conquesta de la zona que comprèn Tortosa, amb la reserva d'un terç dels seus béns i rendes.³

Bonifaci de Volta i la seva família

La donació comtal de 1154 es confirma i amplia en la seva totalitat l'any 1157 i es fa extensiva al fill de Bonifaci de Volta, Gasquet (que, a més, rep Almúnia de Matarranya, en el que serà el futur regne de València). Aquest últim acte rep la confirmació reial els anys 1171 per Alfons I, i el 1217 per Jaume I, a favor dels successors de Bonifaci i de Gasquet de Volta.⁴

Bonifaci de Volta formava part de les forces genoveses que ajudaren el comte de Barcelona en la conquesta de Tortosa l'any 1148. No tenim més notícies sobre el seu origen ni la seva família, però no dubtem que abans, i a part de la cessió dels drets sobre el castell de Flix, ell i els seus reberen altres béns i rendes en territori tortosí.

Així deu ser perquè els anys immediatament posteriors localitzem a Tortosa diversos membres de la família Volta establerts en aquella ciutat i on posseeixen diverses propietats. És el cas d'un Ennec de Volta, que hi és de l'any 1164 al 1166, i el de Siringo de Volta, que localitzem el 1176.⁵

D'altra banda, en documentació tortosina dels anys 1173 i 1186 figura un marquès de Flix, i en un de 1176 apareix un Ennec de Flix (que potser sigui el mateix

Lacarra de Miguel en su jubilación del Profesorado, Saragossa, 1977, vol. I, pàg. 261-283. D'acord amb aquesta carta els sarraïns conserven els seus béns i mesquites, amb els honors i heretats adscrits; se'ls reconeix plena llibertat de moviment pels regnes hispànics (personal i familiar, amb els seus béns i armes); i se'ls eximeix de tota prestació personal i econòmica, a excepció de la desena part de fruits i rendes. El document no es refereix als sarraïns de la batllia de Miravet, i això pot ser degut al fet que en aquell moment el seu territori ja pertany al temple des de 1153; per aquesta raó estimem que la carta s'atorga després de la donació de Miravet a aquell orde, com a molt tard el 1159, quan el mestre del temple que també signa el document deixa el càrrec (Josep SERRANO DAURA, *La delimitació dels territoris de la Batllia de Miravet i de la Comanda d'Orta amb el de la ciutat de Tortosa, als segles XIII al XIV*, Gandesa, 1999, pàg. 22, nota 30).

3. ACA (Arxiu de la Corona d'Aragó), pergamins de Ramon Berenguer IV, núm. 275, publicat per Pròsper DE BOFARULL, *Colección de documentos inéditos del Archivo General de la Corona de Aragón*, Barcelona, 1847/1910, IV, pàg. 223; Francesc MIQUEL ROSSELL, *Liber Feudorum Maior*, Barcelona, 1945, vol. I, doc. 244, pàg. 257 i 258.
4. ACA, Registre de Cancelleria núm. 9, f. 18 (BOFARULL, *Colección...*, IV, pàg. 242; i s'hi refereix Emili MORERA LLAURADÓ, *Tarragona Cristiana*, Tarragona, 1897/1959, I, pàg. 431). Vegeu també Josep SERRANO DAURA, *El conflicte catalanoaragonès pel territori de la Ribera d'Ebre i de la Terra Alta en els segles XIII i XIV*, Ascó, 1997, pàg. 55 i seg.
5. Ennec de Volta i la seva esposa venen diverses propietats a Tortosa entre els anys 1164 i 1166 a l'orde del Temple; i Siringo de Volta apareix citat en un altre document de 1176, com la persona a la qual l'ara venedor havia comprat la finca que es ven (Laureà PAGAROLAS SABATÉ, *La Comanda del Temple de Tortosa: primer període (1148-1213)*, Tortosa, 1984, doc. núm. 21, pàg. 192; doc. núm. 26, pàg. 196-197; i doc. núm. 61, pàg. 229-231).

Ennec de Volta abans esmentat).⁶ No dubtem que s'està fent referència en un i altre cas al senyor de la baronia de Flix.

El cas és que Bonifaci de Volta el succeeix el seu fill Gasquet vers el 1157, i aquest possiblement l'indicat Ennec de Flix (pot ser que la confirmació reial de 1171 es fes al seu favor).

Desconeixem altres descendents fins que el 1233 apareix un Ger Humbert de Volta com a senyor de Flix, que també és ambaixador de la República de Gènova a la cort de Jaume I;⁷ també en aquest cas és probable que la confirmació reial del domini sobre la baronia de 1217 s'hagués fet al seu favor com a hereu d'aquell Ennec de Volta o de Flix. I Humbert de Volta el succeeix a la baronia un nét del mateix nom, segons confirmació reial de 4 de febrer de 1257, però poc després el nou senyor se'n desprèn, suposem que per la venda dels seus drets, a favor de Jaume I.⁸

La repoblació cristiana de la baronia

En un altre ordre de coses, pel que fa a la població de la baronia, recordem que hi roman la comunitat sarraïna autòctona, però ben aviat s'estableixen a Flix i els seus termes altres col·lectius cristians, nous pobladors que arriben i s'instal·len en un procés no dubtem que endegat pel mateix Bonifaci de Volta en un primer moment i continuat pels seus successors.

Ens ho confirma el fet que l'any 1166 Flix ja té una església pròpia regida per un rector i un vicari, una església reservada amb els seus béns i rendes conjuntament al bisbe de Tortosa i al capítol de la seva Seu, segurament per alguna concessió del mateix Ramon Berenguer IV. I deu ser prou important perquè aquell any els seus titulars la cedeixen íntegra amb el dret de designar-ne rector (que passa a denominar-se *prior*) al monestir de Besalú, amb l'única retenció episcopal de la quarta part dels delmes i la facultat de nomenar-ne vicari.⁹

Justament per aquestes dues circumstàncies –que el titular de la baronia provinguí de Tortosa on s'instal·la inicialment i que el bisbat de Tortosa des d'un principi hi posseeixi església i altres béns i drets–, els nous pobladors cristians que s'hi estableixen provenen en la seva major part d'aquella ciutat i del seu territori.

Una població que, com és habitual en aquell moment històric i ateses les característiques i peculiaritats del nostre dret medieval, en instal·lar-se en un nou territori s'enduu i segueix practicant el dret del seu lloc d'origen. Aquesta és la raó, al nostre entendre, que a la baronia de Flix regeixi el dret de Tortosa tal com el 1308 reconeix i confirma el seu senyor, Pere o Pericó del Bosch.

6. PAGAROLAS, *La Comanda...*, doc. núm. 48, pàg. 218 («marchesi de Flix»); doc. núm. 62, pàg. 231 («Ingonis de Flix»); doc. núm. 91, pàg. 272 («marchezi de Flix»).

7. Joaquim MIRET SANS, *Itinerari de Jaume I 'el Conqueridor'*, Barcelona, 1918, pàg. 102, 104 i 271.

8. SERRANO, *El conflicte...*, pàg. 56.

9. Jaime DE VILLANUEVA, *Viaje literario a las iglesias de España*, Madrid, 1803/1852, V, pàg. 73 i seg.

A part de Flix, dins la baronia tenim el lloc i terme de la Palma, del qual sabem que existia en temps dels sarraïns com una *quadra* o masia amb terres per treballar;¹⁰ però no és fins el 1262 que constatem que ja compta amb una certa entitat, amb un nucli de població propi segurament consolidat i cristià.¹¹

Altres titulars de la baronia

Quan Jaume I ha recuperat el ple domini sobre el castell de Flix i els seus termes el 1257, per cessió del successor de Bonifaci de Volta, al cap de poc temps, exactament el 18 d'agost del mateix any, el monarca en fa donació a Teresa Gil de Vidaure, de Lleida, i als seus fills, que són els haguts amb el mateix rei.¹²

Però l'1 de desembre de 1262 Teresa Gil, amb la preceptiva autorització reial, ven la baronia a Arnau del Bosch, ciutadà i antic batlle reial de Lleida.¹³

D'aquest document de 1262, també cal destacar que s'hi cita per primera vegada el lloc habitat de Ça Palma (avui la Palma d'Ebre), i des d'aleshores la documentació que coneixem acostuma a referir-se ja a la baronia de Flix i la Palma.

Justament el nét d'Arnau del Bosch, Pericó del Bosch, és qui el 18 de juliol de 1308 atorga a la universitat i vassalls dels termes de Flix (creiem que amb inclusió dels de la Palma) un privilegi amb el qual aprova antics usos, concedeix nous capítols de costums i al mateix temps hi reconeix la vigència del dret de Tortosa.¹⁴

Un altre Arnau del Bosch intenta fer una nova població en un terme menor de la baronia conegut com el Mas de Flix, segons una carta que ho concedeix el 8 d'agost de 1345.¹⁵

La família del Bosch posseeix la baronia fins al 1381, any en què li és confiscada i el seu titular és empresonat per uns enormes delictes i crims que malgrat tot desconeixem amb exactitud.¹⁶

10. José RUY FERNÁNDEZ, *Notas estadísticas e históricas del lugar de Palma de Ebro*, Palma d'Ebre, 1917, pàg. 6-7.

11. Així es desprèn de l'acte de venda de la baronia que té lloc el 1262, per part de la seva aleshores senyora Teresa Gil de Vidaure a favor d'Arnau del Bosch (el document el publica Rosend ESCOLÀ CUBELLS, *Guia de la Palma d'Ebre*, Tarragona, 1990, pàg. 17-23).

12. ACA, Registre de Cancelleria, núm. 9, f. 22.

13. Vegeu la nota 11.

14. El document el publica primer Josep PUIGGARÍ, «Costumbres de Flix», *Revista Histórico Lati-na* (Barcelona), II (1875), pàg. 109-111; i després Bienvenido OLIVER, *Historia del Derecho en Cataluña, Mallorca y Valencia. Código de las Costumbres de Tortosa*, Madrid, 1876-1881, IV, pàg. 416-420. I el mateix exemplar revisat i corregit el publica Josep SERRANO DAURA, *Senyoriu i Municipi a la Catalunya Nova*, Barcelona, Universitat Pompeu Fabra, 1996 [tesi doctoral, apèndix núm. I, pàg. 1486-1491].

15. Document que publica Josep SERRANO DAURA, «Carta de poblament del lloc del Mas de Flix (1345), a la Baronia de Flix, a l'antiga Vegueria de Lleida i Pallars», *Ilerda/Humanitats* (Lleida), LII, 1998, pàg. 89-90.

16. SERRANO, «Carta de poblament...», pàg. 87.

Sota domini novament de la corona, el 21 de juny de 1382 el rei ven tots els dominis de Flix, inclosos la Palma i el Mas de Flix, a Francesc de Sant Climent, també ciutadà de Lleida, per un preu de 9.700 florins d'or d'Aragó; i ja el 14 d'agost del mateix any el monarca n'ordena que es faci la presa de possessió.

Finalment, ara per nombrosos deutes, la baronia és embargada i posada a la venda per mitjà de subhasta a instància dels creditors de Sant Climent. Els consellers de Barcelona decideixen participar i intervenir en la subhasta: el 25 d'abril de 1398 el Consell de Cent acorda comprar-la per 15.000 lliures jaqueses, la baronia s'adjudica a Barcelona i la seva adquisició es formalitza en un document de 7 de juny de 1399. Així doncs, la ciutat en pren possessió com a nou titular baronial el 4 de desembre de 1400.¹⁷

La ciutat de Barcelona senyoreja aquesta baronia fins al 1708, amb uns intervals en què és confiscada per la corona: entre 1466 i 1481 arran de la guerra contra Joan II, i del 1640 fins al 1670 amb la Guerra dels Segadors. El mateix ocorre vers el 1708 arran de la Guerra de Successió a la corona espanyola, bé que aquesta vegada ho és de manera definitiva atès que el 1718 quan la ciutat demana la devolució de Flix i la Palma el rei li ho nega.¹⁸

La baronia en l'organització territorial catalana

Una altra qüestió que té una importància especial és que la baronia de Flix es troba just al límit entre les vegueries de Lleida i Tortosa, i no sempre queda clar si pertany a l'una o a l'altra dins l'organització territorial de la monarquia catalana. El 1303 no se sap del cert si el límit entre ambdues és el riu Ebre (es parla del pas de barca de Flix), o el propi territori de la baronia, però en anys posteriors observem que el veguer de Lleida i Pallars és el qui hi exerceix la seva jurisdicció.

No és fins el 1382 que el terme de Flix passa íntegrament a la vegueria de Tortosa fins al riu Ebre, pel marge dret, mentre el marge esquerre amb els termes de la Palma i del Mas de Flix formen part definitivament de la vegueria de Lleida (i la mateixa divisió es manté amb l'organització en corregiments, que s'instaura el 1719).¹⁹

El dret de Tortosa i els Costums de Flix

El cas és que els vassalls de la baronia de Flix tenen com a dret propi el de la ciutat de Tortosa sense perjudici d'altres usos i costums particulars; això malgrat la seva vinculació amb Lleida (més propera geogràficament) i el fet que pertanyi a la seva vegueria (en tot o en part, segons el moment històric), així com la cir-

17. Vegeu la nota anterior.

18. Vegeu la nota 16.

19. SERRANO, «Carta de poblament...», pàg. 85; i J. IGLÉSIES FORT, «El corregiment de Lleida», separata del *Boletín Interior Informativo del Centro Comarcal Leridano* (Lleida), 90, 1965, pàg. 1.

cumstància que els seus senyors, des de Teresa Gil (el 1257) fins a Francesc de Sant Climent (el 1382), són ciutadans de Lleida i es regeixen en el seu àmbit privat pel dret d'aquella ciutat.²⁰

Aquest fet ens crida més l'atenció quan observem que, en els territoris riberecs immediats i que envolten en la major part la baronia de Flix, dominis tots ells de l'orde del Temple primer i després de l'orde de l'Hospital de Sant Joan de Jerusalem, hi regeix el dret de Lleida (ens referim a les comandes d'Ascó i de Miravet).²¹

Però com ja hem indicat abans, l'any 1308 es confirma la vigència i pràctica del dret de Tortosa a la baronia de Flix per privilegi que atorga Pere del Bosch a la universitat i als pobladors.

El privilegi senyorial de 1308

Efectivament, i resolent segurament alguna queixa o reivindicació dels seus vassalls, el 18 de juliol de 1308 Pere del Bosch concedeix un privilegi que fixa el dret propi pel qual s'han de regir la universitat i els habitants dels termes del castell de Flix.

Precisament per aquesta referència general als habitants dels termes del seu castell entenem que el privilegi s'adreça igualment als pobladors de Flix, de la Palma i a qualssevol altres que puguin habitar en altres indrets dins dels límits del seu territori. I com que el document es refereix a una única universitat de Flix, suposem, com és freqüent en districtes similars, que hi ha una organització comunitària veïnal comuna que inclou tots els habitants dels termes del castell.²²

També hem de dir que aquest privilegi es refereix a la comunitat cristiana de Flix i no a la sarraïna, que es regeix per la seva sunna o dret musulmà tal com li havia reconegut Ramon Berenguer IV després de la conquesta del castell; i a aquell dret propi hauríem d'afegir altres privilegis que se li hagin pogut concedir. Això no obstant, el codi de 1308, tot i que s'adreça a la comunitat cristiana, inclou alguna referència als sarraïns.

El document conté quatre parts:

1) En primer lloc el senyor aprova i ratifica les "*consuetudines et usansias sive observancias quibus usus*" per les quals es regeixen els habitants de Flix i els seus predecessors "*in quibuscumque negociis, causis seu factis*".

20. Vegeu la nota anterior. D'altra banda, quan l'any 1262 Teresa Gil de Vidaure, domiciliada a Lleida, ven la baronia a Arnau del Bosch, també de Lleida, la venedora inclou en el contracte, per a més garantia de la plena transmissió del domini, les renunciacions habituals en la documentació notarial de l'època a tots els beneficis que li puguin atorgar els drets romà i canònic, i també els Costums de Lleida (nota 11). I la mateixa família del Bosch observa el mateix ordenament lleidatà en tot allò que afecta els seus negocis i actuacions jurídiques privades; així ocorre en convenis hereditaris i en la fixació del dot de les filles no hereves, en actes del segle XIV (SERRANO, *Senyoriu...*, pàg. 476-477).

21. SERRANO, *El conflicte...*, pàg. 91 i seg.

22. En l'encapçalament del document, Pere del Bosch es refereix als habitants "*in dicto castro seu villa de Fflix et terminorum suorum [...], et generaliter toti Universitati ipsius loci*"; sembla evident que tots els pobladors del districte formen una única comunitat política.

2) En un segon apartat, Pere del Bosch declara que dóna i concedeix als seus vassalls les “*consuetudines scriptas et privilegia et libertates civitatis Dertuse, ita quod in omnibus negociis vestris, causis seu factis valcatis eisdem libere, francho et quieto*”.

3) Un tercer apartat declara els habitants del domini “*ffranchos, liberos et in-munes ab omni jova, perna et tragino, et omni questa seu exaccione qualibet*”.

4) I en últim terme es confirmen “*quasdam usancias nobis per vos datas scrip-tas et per nos vobis concessas*”, les quals es redacten tot seguit “*in romaneo*” (ca-talà). Es tracta d'un breu ordenament de 42 capítols que en la majoria dels casos fixen diversos drets senyorials dominicals, essencialment de corredoria.

Malgrat l'ordre que aquesta concessió segueix, el dret propi de la baronia té com a primera font els costums i altres preceptes propis del lloc pels quals els vassalls de Flix es regeixen; i el dret de Tortosa, que també forma part del seu or-denament jurídic, s'aplicarà en cas de mancances i llacunes en aquell primer conjunt normatiu.

D'aquesta manera, Pericó del Bosch reconeix el dret propi dels vassalls habi-tants de la seva baronia quan confirma els costums, usances i observances pels quals es regeixen i a què es refereix genèricament a la primera part del docu-ment. Així es fa referència a usos i costums no escrits i a altres costums i privile-gis escrits reconeguts i atorgats als vassalls i als seus avantpassats.

A aquest primer conjunt abstracte de normes cal afegir, malgrat que es relacio-nen al final del document, altres usos i costums que s'aproven i que els mateixos vassalls han presentat per escrit. Sembla que es tracta d'usos no escrits que en la majoria dels casos ja regien amb anterioritat, totalment o en part, i que per un motiu o un altre els habitants del territori volen que es fixin per escrit.

I encara dins d'aquest dret propi de la baronia de Flix s'ha d'incloure el nou privilegi que es concedeix en aquell mateix moment amb què s'eximeix els seus habitants de tota jova, perna, tragi i altres questes.²³ En aquest cas, el senyor els

23. Es tracta de l'exempció expressa de tres mals usos que se citen: “*jova*”, o dret senyorial consis-tent en el fet que els vassalls hagin de llaurar un dia (durant l'any) la terra del senyor amb un parell de bous o mules; “*perna*”, o dret del senyor a rebre una cuixa de porc, cansalada, etc.; i “*tragino*”, o deure dels vassalls de tragarinar coses o objectes del senyor amb el seu bestiar de cà-rrega. Després la referència general a qualsevol altra “*questa seu exaccione*” pot entendre's com a referent a tot altre mal ús inclosos la cugucia, l'eixorquia i la intestia que recullen els Usatges de Barcelona, dels quals ja n'estan exempts els habitants de Lleida i de la zona immediata a Flix sota domini del Temple: a) La cugucia es refereix a l'adulteri de la dona casada i comporta que el senyor té determinats drets sobre els seus béns: si va cometre adulteri sense el consentiment del seu espòs, aquest i el senyor es reparteixen per meitats els béns de l'esposa; però si ho ha-gués fet amb el consentiment del seu marit, el senyor s'adjudicava tots els béns; i preveient el supòsit que la dona fos adúltera per coacció del seu espòs, en aquest cas es permetia a la dona conservar els seus béns i divorciar-se del marit; b) L'eixorquia: si el pagès moria sense fills, el senyor rebia la part dels béns del difunt que els hagués correspost de legítima; i c) La intestia: quan el pagès moria sense haver fet testament, el senyor rebia una tercera part dels béns si ha- via deixat esposa i fills, o la meitat en cas de no haver-hi descendència (Usatges de Barcelona núm. 109, 110, 111, 112 i 138, segons l'edició *Los Usatges de Barcelona (estudios, comentarios y edición bilingüe del texto)*, en versions llatina i catalana, de Ferran VALLS TABERNER i Ramon d'ABADAL, reeditada conjuntament pel Departamento de Historia del Derecho de la Universidad de Málaga i Promociones y Publicaciones Universitarias de Barcelona, a Barcelona, el 1984). Ve-geu també SERRANO, *Els Costums...*, pàg. 48 i 56, i la nota 106.

eximeix de tota prestació personal a favor seu com ara del deure de treballar les seves terres o de dur al seu càrrec els seus drets dominicals, així com del deure de lliurar-li la quarta part de qualsevol porc (o qualsevol animal) que es mati o es caci al terme, etc.

Finalment, es confirma i declara la vigència del dret de Tortosa, un dret sens dubte importat pels primers pobladors cristians, que, provinents d'aquella ciutat i del seu territori, s'estableixen a Flix als segles XII i XIII. Però el reconeixement del dret tortosí el converteix en la segona font del dret propi de la baronia. En aquest punt hem de destacar dues coses d'especial relleu:

1) Primer, que es reconeix en la seva integritat, amb els costums escrits que s'esmenten amb una referència evident al codi de Costums de Tortosa, i a altres privilegis i llibertats de què gaudeixen tant en aquell moment com en el futur els habitants de la ciutat. Òbviament sempre que no es contradiguin amb altres usos i costums que formen la primera font del dret propi.

2) I segon, que per mitjà del dret de Tortosa s'introdueixen altres dues fonts supletòries del dret propi, que són les de l'ordenament tortosí; és a dir, i per aquest ordre, els Usatges de Barcelona i el dret comú romà canònic.²⁴

El Codi de costums de Flix

Això no obstant, quan es parla del Codi de costums de Flix es fa referència justament al capítol final que Pere del Bosch aprova amb aquell privilegi de 1308; és a dir, als 42 usos i usances particulars que sanciona a petició dels seus vassalls. I en aquest cas, el senyor es limita a sancionar-los, com declara, segons la relació que els mateixos vassalls li presenten per escrit "*in romaneo*" (en llengua catalana). Els capítols apareixen sense numerar i tots seguits sense cap divisió textual.

Tot i que el document es refereix a la comunitat cristiana, almenys quatre vegades es fa esment als sarraïns però sempre junt amb els cristians: que tot cristià i sarraí pot vendre francament la seva sal a qualsevol veí o estrany (cap. 5); que la fanega és de la vila "*de crestians e de sarraïns*", i qualsevol d'ells pot usar-la francament per mesurar el seu blat –sempre que no sigui per vendre'l (cap. 12); completant tot això s'afirma que el pes (que suposem que és del senyor) estarà sempre a disposició de tot cristià i sarraí per fer-ne ús privat per tal de pesar la mercaderia que vulgui comprar o posar a la venda, i això francament (cap. 13); i es concedeix dret de pas a cristians i sarraïns per la devesa senyorial de Flix amb la prohibició de caçar-hi (cap. 15).

A part d'això, en uns altres quatre capítols es fa esment exprés als cristians, en fixar uns censos i atorgar-los uns privilegis; així es disposa que tot cristià ha de satisfer per vinyes i horts una quarta part dels fruits (cap. 1); es prohibeix a tothom accedir als horts i vinyes dels cristians sense el seu permís (cap.

24. Així es declara en el preàmbul del codi de Costums de Tortosa (1277/79): les llacunes d'aquest ordenament s'han de cobrir acudint primer als Usatges de Barcelona i en últim terme al dret comú (edició de Bienvenido OLIVER, *Historia del Derecho en Cataluña, Mallorca y Valencia. Código de las Costumbres de Tortosa*, Madrid, 1876/1881, 4 vol.; i també podeu veure la de Jesús MASSIP FONOLLOSA, *Costums de Tortosa*, Barcelona, 1996).

14); cap cristià no pot ser forçat pel senyor a llaurar ni prestar bestiar per fer cap càrrega (cap. 17); i tampoc no es pot entrar per la força sense la seva autorització en corrals de cristians per prendre el seu bestiar –per embargar-lo (cap. 18).

Quant a la resta de disposicions, resumidament veiem que es refereixen als punts següents:

1) Majoritàriament, als drets senyorials de corredoria i a determinades exempcions en la venda dels productes i bestiar que s'indiquen en cada cas (són 25 capítols).²⁵

2) Aquella exempció inicial dels mals usos de jova i tragí es reitera i s'amplia a altres prestacions en els capítols 16, 17 i 18 dels Costums; així, s'allibera els cristians de batre en l'era del senyor, de llaurar les seves terres, de prestar bestiar de càrrega per cavalcar o tragar, i de donar tot bestiar menut (com "*molto o moltons, cabrit o cabrits, ni nulla altra cosa, pol[ll]s ni gallines*").²⁶

3) En altres capítols es tracta dels drets de caça i de pesca dels vassalls; així, com ja hem dit, es prohibeix als veïns cristians i sarraïns que cacin a la devesa de Flix, i els autoritza a transitar pels llocs de la cova de les Vaques, la senda de la plana de Mar i les coves de Na Castellana, sempre que vagin sense gossos ni furons (cap. 15); es reconeix que s'acostuma a caçar des de l'aigua (?), tant a l'estiu com a l'hivern, i s'autoritza que es faci amb gos però sense furó (cap. 31); el senyor no exigirà cap "*git*" (tribut) el primer dia que es comenci a pescar (cap. 32); s'eximeix de donar git al pescador que encara que l'hi correspongui no ha pogut pescar (cap. 33); i es confirma el dret a caçar amb neu tal com es feia (cap. 41).

4) Quant als censos que han de satisfer els vassalls per la tinença de béns: el capítol 3 es refereix als drets de la "*VI, XI, XV, XX*" part dels fruits (segons quins siguin) que tot cristià ha de satisfer "*de la terra*"; i el capítol 27 disposa que, si els drets estan fixats en gallines, el seu titular obligat pot substituir-lo per un altre equivalent a 6 diners per gallina.

Però hi ha dues disposicions que mereixen una especial consideració, per bé que reflecteixen unes pràctiques ja reconegudes en altres ordenaments jurídics municipals, amb les quals s'atorguen certes garanties personals a favor dels vassalls davant l'autoritat senyorial:

1) D'una banda, el capítol 20 estableix que cap malfactor no pot ser "*mes en ci-ga, ni pujat al castell*" si no ha comès un fet criminal; però haurà de dipositar la "*fianse de dret*" corresponent.²⁷

25. En 21 capítols s'estableixen els drets senyorials de corredoria (del 7 a l'11, del 21 al 28, 30, del 35 al 40, i el 42), i en altres 4 s'eximeix d'aquella càrrega (del 4 al 6, i el 29).

26. Entenem que els sarraïns en resten exclosos de l'aplicació.

27. El principi o norma per la qual en determinats supòsits la fiança pot alliberar el reu de la presó es recull en ordenaments jurídics d'altres dominis de la nostra zona, com ara els Costums de Miravet de 1319 (cap. 51) i de la Torre de l'Espanyol de 1517 (cap. 46) (sobre aquests codis municipals seguim les respectives edicions de SERRANO, *Els Costums...*, pàg. 122-179, i *La Torre de l'Espanyol (Ribera d'Ebre)*, Tarragona, 1988, pàg. 171-200; en tots dos casos respectem la numeració capitular donada per l'autor).

2) I de l'altra, el capítol 34 assenyala que el senyor no pot posar cap ban si no és amb el consentiment dels prohoms de la universitat.²⁸

La vigència dels Costums de Flix i del dret de Tortosa

Malgrat tot, no tenim constància expressa de la vigència pràctica del Codi de costums de 1308 i del mateix dret de Tortosa a la baronia de Flix.

No obstant això, coneixem tres trasllats o còpies del privilegi de 1308, fets que podem considerar, encara que indirectament, com a confirmatoris del codi: un és de 13 d'abril de 1316; un altre, de 15 d'octubre de 1382; i l'últim (de fet és una còpia no autoritzada) de data desconeguda però que per la lletra deu ser de la darrereria del segle XIV.²⁹

Cada trasllat, com és habitual en casos similars, obeeix a una raó, normalment a alguna situació que el fa necessari. I almenys, pel que fa a les dues darreres transcripcions, les dates coincideixen amb dos canvis de titularitat senyorial de la baronia, per la qual cosa creiem que es realitzen perquè el privilegi de 1308 sigui reconegut pels nous senyors de Flix:

– Quant al de 1382, recordem que aquell any el rei confisca la baronia de Flix al senyor del Bosch, i el 21 de juny de 1382 l'adjudica i ven a Francesc de Sant Climent. Quan el nou senyor pren possessió del seu feu, també ho ha de fer del seu domini i de la seva jurisdicció sobre el castell i els seus termes; i en aquest darrer cas un acte fonamental és el del reconeixement dels privilegis dels seus habitants així com del seu dret propi, d'aquí que per a aquesta ocasió es fes molt probablement un trasllat del privilegi de 1308.³⁰

– I l'última transcripció que ha arribat a nosaltres per mitjà d'una còpia no autoritzada notarialment, sembla de la darrereria del segle XIV, i s'hauria fet per presentar-lo per a la confirmació a la ciutat de Barcelona que adquireix la baronia el 1399 i en pren possessió el 1400.³¹

A banda d'això, veiem que quan es concedeix la carta de població al lloc del Mas de Flix l'agost de 1345, el senyor atorga als seus pobladors els mateixos "*consuetudines, usantias, franquitatibus, privilegiis et immunitatibus*" de què gaudeixen els vassalls de Flix.³² No es fa esment al privilegi de 1308, però podem entendre que hi és inclòs en aquella remissió general al dret propi pel qual s'han de regir.

I encara, per bé que d'una manera general, Joan II, en conquerir el castell de Flix l'any 1466 (en la guerra que l'enfrontà al Principat pels drets del seu fill Carles de Viana), en els capítols establerts per la rendició de la fortalesa i concretament en el número 4, confirma "*tots los privilegis, franqueses i libertats que la dita Universitat hauya, tenia ufana ans del temps de la guerra*".³³ Tampoc no es fa

28. Aquest precepte ja es recull en els Costums de Lleida de 1228, cap. 42 (*Costumbres de Lérida*, ed. de Pilar Loscertales de Valdeavellano, Barcelona, 1946, en citar aquests costums seguirem la numeració capitular donada per l'autora); i també en els de Miravet (cap. 30) i de la Torre de l'Espanyol (cap. 29).

29. SERRANO, *Senyoriu...*, pàg. 1486.

30. Vegeu la nota 17.

31. Vegeu la nota anterior.

32. SERRANO, «Carta...», pàg. 88.

33. ACA, Registre de Cancelleria núm. 3381, f. 37 a 40.

referència als costums ni al privilegi de 1308, però inicialment cal considerar que es estan inclosos en aquesta confirmació.

Els drets de corredoria segons els Costums de Flix

Creiem que els drets de corredoria, que els Costums de Flix recullen amb detall, mereixen una menció especial.

El servei de corredoria és el que presta el corredor, l'oficial encarregat de *córrer o fer crida pública* de la venda de productes i mercaderies i de béns mobles i immobles per encàrrec d'un particular, en subhastes ordenades per sentències judicials o per embargaments fiscals. I justament els drets que aquell oficial cobra pels seus serveis s'anomenen *de corredura o corredoria*; equivalen a una suma fixa o proporcional al preu de venda del producte o del bé de què es tracti, i el seu pagament correspon normalment de la mateixa manera al comprador i al venedor. A la baronia de Flix el servei és de la senyoria i, per tant, el corredor és un oficial senyorial.³⁴

Ara bé, els Costums de 1308 també fixen una sèrie d'exempcions d'aquestes taxes: tots els homes i dones poden vendre francament la seva civada "*en son almut en son alberch*"; són exempts de la corredoria per la venda de sal recollida a la vila, tant si es ven a un veí com a un estrany; també són francs de vendre cuir de bou, d'ase i de tota bèstia "*grossa*"; altra exempció de "*corradura*" és per a la venda de bestiar a la vila de Flix si és menor d'un any (mort o viu); per a la venda de menys de 6 caps de bèstia "*menuda*" no es paga corredoria; és franca la venda de llegums, que "*no's crida*"; es disposa d'una altra exempció per a la venda de colomins; s'eximeix de la venda de lli en quantitats inferiors al quart de rova, i també de la venda de menys de mitja rova de formatge.³⁵

Les tarifes que es fixen el 1308 són les següents:

Objecte	Drets
Per tota bèstia que es vengui, viva o morta i de més d'un any:	
- Si és viva	1 "puges"
- Si és morta i es ven " <i>per ma de carnicer</i> "	1 diner
- Si es venen més de 6 caps de bestiar " <i>menut</i> ", la dotzena (o proporció)	3 diners
Per la roba que es vengui " <i>per man de corredor</i> ", n'és franc el comprador, i el venedor ha de pagar segons el valor:	
- Si ven per menys de 5 sous	1 malla
- Si és per més	1 diner
Per la venda de llegum que es crida, el venedor ha de pagar	1 malla
Per la venda de cavalls	24 diners
Per qualsevol altra bèstia " <i>cavalina</i> "	12 diners
Per muls, mules i ases	12 diners
Per tota bèstia " <i>grossa de mul o de mula aval</i> " de més d'un any	8 diners

34. Capítols 7, 8, 10, 11, 21, 22, 23, 24, 25, 26, 28, 30, 35, 36, 37, 38, 39, 40 i 42.

35. Capítols 4, 5, 6, 7, 8, 11, 29, 35 i 36.

Per la venda de blat, per cafis	2 diners
Per la venda de farina, per 12 roves el comprador	1 diner
Per cafis de “cabeças” safrà (de 16 fanegues)	2 diners
Per la venda de sal que no és de la vila, per cafis	2 diners
Per la venda de lli:	
– Per 1 rova	2 diners
– Mitja rova	2 malles
– Per un quart de rova o quartó	2 “pugea”
I per menys, sols el venedor haurà de pagar al corredor el dret que li correspongui per la crida.	
Per formatge:	
– Per rova	2 diners
– Per mitja rova	2 malles
Es refereix a la llana i assenyala que es paga “ <i>axi en ley</i> ” sense major explicitació.	
De la mel, per rova	2 diners
Per la “ <i>pegua</i> ”, per rova	2 diners
Per comí i matafaluga, per rova	2 diners
Per dotze dotzenes de pells de conill	2 diners

Els drets senyorials i les càrregues dels vassalls a la baronia de Flix

També podem recórrer als capbreus que coneixem de la baronia de Flix, tots ells celebrats amb la senyoria de Barcelona: un sembla de l'any 1400, tot i que no en coneixem la data exacta, per diverses notes que s'hi contenen deduïm que es va fer vers aquella data i molt probablement arran de la presa de possessió senyorial de la baronia per la ciutat de Barcelona; un altre és de 1511; i un tercer, de 1624.³⁶

Curiosament en cap d'ells no es fa esment al privilegi de 1308 en particular ni al dret propi de la baronia en general, quan el seu reconeixement per part dels senyors és habitual en actes com aquests. Però sí que inclouen declaracions generals dels béns, drets i càrrecs que suporten les universitats que la formen i els seus veïns.

1) Així en el capbreu de 1400:

A Flix es declara que el senyor “*ha [...] X dies de fadiga e cinquante per loysme*” però sols “*de totes propietats que façen çens de diners*”; i a la Palma primer es declara que “*lo senyor no pren singularment dret algun sobre los singulars del dit loch, mas tota la Universitat fa cascuns anys forment VII caffices*” més cinc d'ordi, i després reconeixen els mateixos drets senyorials de fadiga i de lluïsmes qualsevol que sigui el tipus de cens que se satisfaci.

Pel que fa als drets que en general satisfan els vassalls, es distingeix entre els cristians i els sarraïns; a) dels cristians sols es diu que qui tingui furó ha de pagar cada any una pell de conill; b) els sarraïns han de donar cada any per Sant

36. AHCB (Arxiu d'Història de la Ciutat de Barcelona), 1C-XII, *Baronies de la Ciutat*, 1, 6 i 8.

Joan un dret anomenat *çadega* que consisteix en un diner per cada cap de bestiar “*menuda e vella*” i un altre per “*cascuna arna de abelles*”; també paguen la “*çoffra*”, un tribut que es fixa en funció de si es tenen bèsties per llaurar o no, de manera que qui en té satisfà 12 sous l’any i qui no en té, 10; pel que fa a les vinyes, el senyor per la festa de la Mare de Déu d’Agost les “*acarraçe*” (preua); i c) ja de la mateixa manera per als cristians i els sarraïns s’afirma que el senyor percep la desena part de les olives, del lli, del cànem, de les hortalisses i dels llegums que es cultiven al terme.

Finalment, quant als censos que es paguen per la possessió de la terra i dels habitatges segons declaracions particulars que s’hi contenen, els sarraïns tributen amb gallines per les seves cases o “*alberchs*” sempre que els habitin, i amb diners per terres; i els cristians, pel que fa a les cases i altres construccions, la norma general sembla que sigui pagar amb gallines (mitja, una, una i mitja, dues, etc.), altres vegades amb diners (normalment 6) i encara amb perdius (mitja, un quart, etc.), i quant a les terres que tenen cedides satisfan normalment una proporció de l’onzena, la quinzena o vintena part dels fruits que cullen segons la partida del terme on estiguin les terres, i a vegades una suma de diners.

A part d’això, observem que el senyor té altres béns i drets:

a) A Flix el senyor posseeix:

– Dues barques de pas, conegudes com “*de la Sirga*” i “*de Joffa*”, per les quals percep determinats drets; concretament de la segona “*dues parts del barcatge de diners dels strangers*”.

– També té un molí “*de barcha*” (fariner), pel qual percep “*la XVI mesura*”.

– Té un altre molí d’oli, per l’ús del qual cobra la setzena “*mesura munte*”.

– Pel forn de pa senyorial els vassalls donen un pa de cada vint-i-cinc (“*romanen a cascu XXIII ffranques, perque lo dit dret se appella vulgarment la vint-i-quatrena*”).

– L’escrivania també és de la senyoria, però “*non ha haut algun profit*”.

– La senyoria també ostenta “*lo eratge de tot lo terme*” i es paguen 11 diners per cada cafis de gra que es recull.

– Es declara que es paga pel servei de corredoria, sense més concreció.

– Es reconeix que el senyor “*per sa auctoritat*” pot vendre tot el terme i l’aigua “*per erbejar*” a qui vulgui, excepte a veïns.

– També pot assignar a qui vulgui en qualsevol part del riu “*ventola o pesquera*” i cobrar el dret que fixi.

– La senyoria ostenta també el dret de “*mesada del vi*”, durant set setmanes l’any.

– Cada foc de la vila ha de pagar cada set anys un dret de monedatge de set sous.

– El senyor té altres drets que nosaltres identifiquem com de lleuda: la quarta part de tota fusta o “*ffusts quadrats*” –taulons (?)– que arriba al terme, com de tots els drets o diners que es paguen pel transport fins al lloc; de tota altra fusta (“*maderes*”) que passi pel riu, pot prendre’n tanta com li convingui pagant-la al mateix preu que a Tortosa, i pot fer el mateix amb el blat.

– La senyoria té el monopoli de la pesca, i cap veí no pot pescar sense la seva autorització; els drets que el senyor percep són: d’un “*ponto de pescar [...] 1 git cascun die de sol a sol*”, excepte del primer “*torn*” de l’any, i el pescador podrà vendre tot el peix que comprèn aquell “*git*” lliurement a qui vulgui.

– El senyor també pot “*pendre*” una rova de tot el peix que passa pel terme (suposem que per vendre’l).

– I de cada porc i de tot animal salvatge que es mati o caci al terme, en percep la quarta part.³⁷

b) A la Palma:

– Tot veí que té furó ha de donar cada any al senyor dues pells de conill (una per Nadal i l’altra per Carnestoltes).

– La senyoria també té escrivania, però no es paga res.

– I per l’ús del forn de pa es paga la quarta part del que es cou.

2) En el capbreu de 1511:

Més d’un segle després, el 1511, té lloc un nou capbreu i en aquesta ocasió entre els declarants apareixen molts cristians nous, que indiquen els seus noms anteriors (musulmans) i els actuals (cristians); i, a banda, dos cristians conversos declaren els béns que pertanyien a l’antiga Aljama dels sarraïns, que eren dues heretats al lloc de Pena de Moros a cens d’una gallina i mitja, una sínia que era franca, i una terra campa destinada a sembrat per la qual donaven la sisena part dels fruits.³⁸

A part d’això, vegem què es declara:

a) A Flix:

– Els jurats reconeixen tenir la casa de la vila, per la qual paguen 1 sou i 6 diners; una casa destinada a carnisseria i peixateria, per la qual paguen el mateix; per un molí de sansa paguen 12 diners; i per “*la facultat de fer pous de glas*” donen un sou.

– La vila també té unes heretats: per un lleixiu donen 2 diners; per altra heretat a les mitjanes del baró, 6 diners; i per dos hortets al colomer i al clos del molí d’oli, per altra heretat a l’ermita i pel “*salval*” que havia estat de Tomàs Galsserà, paguen la quinzena part dels fruits.

b) I a la Palma:

– De tots els fruits que s’obtenen es paga la catorzena part a la senyoria, en virtut d’un privilegi concedit per la ciutat de Barcelona.

– Pel forn de pa, es paguen 3 sous i la quarta part del pa.

– I pel terme i la vila es paguen al senyor 8 lliures, 12 sous “*y tres pureses*”, moneda barcelonesa.

3) El capbreu de 1624:

a) Flix:

– Per la universitat es declaren: la casa de la vila “*y Consell*”, per la qual paguen el mateix cens que l’any 1511; la casa destinada a “*carniseria y pescateria*”, sense que hagi variat el cens; un molí de sansa i un altre d’oli (des de 1619), pels quals paguen 12 sous; i posseeix diverses finques, per una paga 2 sous i de l’altra no consta cap cens.

– Els jurats declaren que la senyoria els va establir al terme de la “*Dessa de Flix*” per herbejar, i que tenen “*acensat*” un lloc o dos per fer un o dos pous de gel (des de 1619), pagant 1 sou per pou.

37. Precisament aquesta declaració es contradiu amb l’exempció de tota “*perna*” que es concedeix amb el privilegi de 1308.

38. Hi intervenen Joan Ambrós i Antoni Boteller, sarraïns cristians nous “*ad fidem catholicam*” (vegeu la nota anterior).

- La vila també té dues teuleries: una a la creu del molí fariner, per la qual no paguen res, i altra al costat del riu “*mes enlla de la llonja*”, per la qual no declaren res.

- Els jurats declaren tenir i posseir l'ermita de la Mare de Déu del Remei i una heretat annexa per al seu manteniment i conservació (que van comprar a Joan Tarragó), i per la qual paguen la quinzena part dels fruits.

- Però també tenen altres immobles: un “*pertxe*” i dues deveses per guardar-hi fusta dels quals no en paguen res, un hortet al Clos plantat de morera i pel qual paguen la quinzena part dels fruits, i un empriu vora el riu del qual no declaren cap cens.

- I finalment els representants municipals assenyalen que mantenen un hospital per als “*pobres de Cristo*”, del qual no paguen res.

b) La Palma:

- S'assenyala que els veïns paguen una quarta part de tots els fruits que es cullen.

- Que la universitat té corredor franc (posat segurament per la senyoria).

- Que l'escrivania és del senyor.

- I que hi ha un forn de pa senyorial, pel qual paguen la quarta part, com hem dit abans.

La influència dels usos i Costums de Lleida

Malgrat que a Flix i la seva baronia regeix el dret de Tortosa a manca d'altres usos i costums propis, el cert és que aquests presenten de vegades certes concordançes amb el dret propi de Lleida.

Efectivament, creiem que podem parlar d'una influència, encara que limitada, del dret lleidatà. Per exemple, com hem vist a Flix i la Palma el dret senyorial de fadiga es pot exercir en 10 dies i el lluïisme equival al cinquantè (2 per 100), com a Lleida.³⁹

39. És al capbreu de 1400 (nota 36) on es declara sobre la fadiga: a) A Flix s'indica: “*Item, ha lo senyor X dies de fadiga e cinquante per loysme de totes propietats que façen çens de diners, segons que dien, per ço nos mostra legitimament perque sie rahonable que en totes propietats que façen qualsevols cens hagues senyor lo dit dret*”; i b) A la Palma: “*Item, ha lo senyor fadigue per X dies e dret per loysme, en cascuna propietat del loch e terme*”. A Tortosa no s'està obligat per fadiga i el lluïisme oscil·la entre la desena part del preu i la tercera, segons s'hagi pactat o el “*senyor se vula*” (CT, 4, 26, 1 i 4); i pel que fa a Lleida, un privilegi de 1207 fixa la fadiga de 10 dies (Ferran VALLS TABERNER, *Las 'Consuetudines ilerdenses' (122) y su autor Guillem Botet*, Barcelona, 1913, pàg. 25), i el cap. 43 dels seus costums es refereix a aquell termini de fadiga i al lluïisme en el mateix percentatge. També els cap. 31 de Miravet i 30 de la Torre de l'Espanyol al·ludeixen a aquells drets senyorials, i concretament indiquen que el lluïisme és el “*cinquante*” (el 2 per 100). De semblant manera als capbreus tinguts a la comanda d'Ascó el 1607 es declara la fadiga de 10 dies sobre tots els immobles (heretats, patis, cases, corrals) i no s'indica res de lluïisme; però això només respecte dels cristians vells, perquè els cristians nous d'Ascó i de Vinebre no estan subjectes a fadiga mentre satisfan de lluïisme 8 diners per lliura del preu tant qui compra com qui ven (AHN, comanda d'Ascó, capbreu núm. 63). A la batllia de Miravet, segons un capbreu de 1495 veiem com a Miravet i Benissanet els sarraïns tampoc no estan subjectes a fadiga (com els cristians nous d'Ascó i Vinebre descendents de sarraïns), i de lluïisme paguen una quarta part del preu (AHN, batllia de Miravet, capbreu núm. 159).

Pel que fa als drets de corredoria que estableixen els capítols 22 i 24 dels Costums de Flix, hi ha algunes concordances amb el 94 de Lleida; concretament hi ha coincidència amb l'import dels drets que es paguen per la compravenda de muls, mules i ases: en el primer cas són 12 diners en total, 6 el comprador i 6 el venedor; i en el segon, 4 diners.

També el privilegi que recull el capítol 34 de Flix i que més amunt hem citat, que tot ban senyorial ha de comptar amb el previ coneixement i consentiment dels prohoms, té el seu equivalent al capítol 58 de Lleida.⁴⁰

I, d'altra banda, sabem que almenys a la darrerria del segle XVI els pesos i mesures que s'usen a Flix i la Palma són en la majoria dels casos els mateixos que a Lleida; així es manifesta en les declaracions que es formulen amb motiu de la seva unificació per tot el Principat i que donen compliment al mandat de les Corts de Montsó de 1585.⁴¹

D'aquesta manera, pel que fa a Flix es diu que s'usen els pesos i les mesures propis d'Orta i de Vilalba (centres de les comandes hospitaleres dels mateixos noms), que al seu temps i amb comptades excepcions són els de Lleida; i a la Palma es reconeix expressament que els seus pesos i mesures són els de Lleida, amb alguna excepció, com ara l'alna, que és la de Prades.⁴²

40. Vegeu la nota 28.

41. Les mesures de Lleida estan vigents a les comandes d'Orta, de Miravet, d'Ascó i de Vilalba, a les actuals comarques de la Ribera d'Ebre i de la Terra Alta, almenys fins que les corts de Montsó de 1585 ordenen que a tot el Principat s'usin com a úniques les pròpies de la ciutat de Barcelona, i s'obliga que totes les universitats de Catalunya equiparin les seves a aquelles (ACA, Generalitat, G-22, f. 1 i 2). En virtut d'aquest mandat els anys següents uns diputats designats a aquest efecte s'encarreguen en totes i cadascuna de les vegueries catalanes, lloc per lloc, de rebre declaració dels diferents representants municipals sobre els pesos i les mesures que s'usen en les seves universitats, i tot seguit estableixen la seva *reducció* i fixen les seves equivalències amb els de Barcelona.

42. Concretament a Lleida es declaren: 1) Mesures: la "*fanega rasa*", equivalent a 12 almuts, per mesurar grans, fruits, llegums, sal, calcs o ges (si bé el capítol 72 dels Costums estableix una equivalència de 8 almuts); la fanega de "*ferro cubert*", per a faves, de 9 almuts; per al vi, es declaren les mitgeres següents: la "*vella*", de 28 lliures; la de "*studi*", de 26 lliures, i la "*sí-sada*", de 22 lliures; s'indica que les "*mesures chiques*" són conforme "*al preu*"; i per a l'oli, es refereixen al càntir, equivalent a "*una rova de trenta lliures*". 2) Pesos: declaren el quintar, la rova, la "*mija rova*", la lliura i l'unça (amb pesos especials per a l'or i l'argent); quant a la rova, distingeixen les següents: a) la de 36 lliures, per a lli, cànem, figues, panses, mel, etc.; i, b) la de 34 lliures, per a ferro, acer, llautó, bacallà, tonyina, quitrà, matafaluga, arròs, etc.; quant a la carn i el peix, s'assenyala que la lliura de carn equival a tres lliures primes (36 unces), i la de peix, a 18 unces. 3) Mides: sols es declara l'alna per a roba, equivalent a quatre pams. Ja en el cas de Flix, com hem dit, es manifesta que s'usen les mesures d'Orta, a excepció de la rova de farina, que és la de Vilalba (amb remissió indirecta a les de Lleida); i a la Palma s'informa que la fanega és com la de Lleida a excepció de la de la civada, que és de 9 almuts, que per a l'oli i el vi apliquen les mesures de Lleida, que també usen la rova de 36 lliures, i que per a mesurar "draps" la seva alna és la de Prades (no n'indica la mesura), i afegeix que "*la vila no'n te, sino que particulars ne tenen*".